

OMÓWIENIA. RECENZJE

Grzegorz Wiśniewski, MIĘDZY POLSKĄ I ROSJĄ – IGOR I ŚWIATOSŁAW BEŁZOWIE, Warszawa – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieyszтора w Pułtusku, 2016, ss. 149.

Grzegorz Wiśniewski, poeta, tłumacz i krytyk literacki, jest już dobrze znanym i docieklwym badaczem polsko-rosyjskich powiązań kulturowych, o czym świadczą jego liczne artykuły oraz poświęcone tej problematyce następujące książki: *Pięć polskich losów w Rosji* (1999), dwujęzyczna antologia *Fryderyk Chopin w oczach Rosjan. Antologia* (2010), *W hołdzie Chopinowi. Bałakiriew w Warszawie i Żelazowej Woli* (2011), *Polskie drogi w Petersburgu. Świacki, Słonimski, Britaniszski, Koczergin* (2014).

W najnowszej pracy – *Między Polską i Rosją – Igor i Światosław Bełzowie* autor prezentuje naukowe i artystyczne dokonania obydwu tytułowych postaci – ojca i syna w dziele upowszechniania kultury polskiej we współczesnej Rosji, zwłaszcza zaś muzyki i literatury. Obydwaj Bełzowie – jak wynika z pracy Grzegorza Wiśniewskiego – byli do tej działalności szczególnie predestynowani i – powiedzmy więcej – może nawet dostrzegali w niej swoje życiowe powołanie. Nie jest rzeczą przypadku, iż zarówno Igor jak i Światosław Bełzowie – jak wynika z rozmowy Wiśniewskiego z nimi – uważali, że w ich życiu „Polska to i rodzinna tradycja, i świadomy wybór”.

Wybór dwóch wybitnych polonofilów rosyjskich, ich pasji i pracy twórczej jako tematu książki określa jej strukturę. Praca składa się zatem z obszernego rozdziału poświęconego Igorowi Bełzie i z rozdziału drugiego, znacznie skromniejszego objętościowo, który przedstawia sylwetkę oraz dokonania naukowe i popularyzatorskie Światosława Bełzy.

Obydwaj ci Bełzowie są dobrze znani i wielce zasłużeni w życiu kulturalnym współczesnej Rosji. Mieli rosyjskie imiona i zachowali polskie nazwisko, chociaż wiadomo, iż bycie Polakiem w pewnym okresie istnienia ZSRR wiązało się niekiedy nawet z ryzykiem utraty życia.

Wspomniani Bełzowie wywodzą swoje pochodzenie z zasłużonego w polskiej nauce i kulturze rodu Bełzów. Wśród członków tego rodu – jak docieklwie ustalił Wiśniewski – zasłużyli się w XIX wieku chemik Józef Bełza, głównie zaś głośny nie-

gdyś poeta i publicysta Władysław Bełza (1847–1913) oraz późniejszy prawnik, podróżnik i działacz społeczny Stanisław Bełza. Autor recenzowanej książki zauważył, iż „rosyjski muzykolog, kompozytor i literaturoznawca Igor Bełza o swych polskich korzeniach zawsze mówił z nieskrywaną satysfakcją i dumą” (s. 9).

Wiśniewski dość szczegółowo przedstawia koleje życia Igora Bełzy, który urodził się w Kielcach w roku 1904. Związki urodzonego w Jarosławlu nad Wołgą Fiodora Bełzy, ojca Igora, z polskim rodem znanych Bełzów nie są w pełni znane i opierają się w znacznej mierze na tradycji rodzinnej Igora i Światosława Bełzów. Rodzina Igora Bełzy (jego matka Maria Filippowa była zrodzona z matki Polki) przenosiła się do różnych miast Królestwa Polskiego – z Kielc do Konina, Opoczna, Łodzi i wreszcie w roku 1910 do Warszawy, skąd jego rodzina w roku 1915 ewakuowała się w głąb imperium, by osiąść w Łubniach na Ukrainie. Jedenaście lat dzieciństwa przeżytego w Polsce, zwłaszcza zaś lata spędzone w Warszawie pogłębiły propolskie sympatie i zamiłowania Igora Bełzy.

Nauka w gimnazjum w Łubniach i następnie studia uniwersyteckie w Kijowie sprzyjały wykrystalizowaniu się muzycznych zainteresowań Igora Bełzy, w czym wielką rolę odegrał Borys Latoszynski, ukraiński kompozytor polskiego pochodzenia. Pod jego wpływem – jak stwierdza Wiśniewski – Igor Bełza „ostatecznie zdecydował się poświęcić się muzyce i ubiegać o przyjęcie do konserwatorium” (s. 21), które ukończył w roku 1925.

Okres od ukończenia kijowskiego konserwatorium do wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej w czerwcu 1941 roku to czas sukcesów kompozytorskich Igora Bełzy. Sukcesy te dość obszernie (m.in. na polu muzyki filmowej) przedstawia Wiśniewski, który – jak można zauważyć w kilku jego pracach – z dużym znanstwem pisze również o polsko-rosyjskich związkach w dziedzinie życia muzycznego obydwu narodów.

Bardzo interesujące, chociaż mniej znane filologom, są ostre ataki z roku 1948, które podjęto wtedy w ZSRR z pozycji prymitywnej walki ideologicznej z tak zwanym formalizmem w sztuce. Dotknęły one wielu wybitnych ówczesnych kompozytorów, wśród nich i Igora Bełzę. Ofiarami ideologicznej nagonki stali się wtedy Dymitr Szostakowicz, Sergiusz Prokofiew, Aram Chaczaturian, Wan Muradeli i inni. Ten smutny epizod w życiu Igora Bełzy przypomina Wiśniewski w obszernym fragmencie pracy na str. 33–37. Jeszcze ostrzej – jak pisze autor – piętnowano wtedy rzekomy „kosmopolityzm” Igora Bełzy, doszukiwano się zaś tej strasznej zarazy w jego znajomości języków obcych i propagowaniu wiedzy o muzyce zachodniej.

W wyodrębnionych częściach rozdziału o Igorze Bełzie autor obszernie pisze o jego dokonaniach na niwie muzykologii. Zaiste są one imponujące. Wiśniewski trafnie zauważył, iż –

W muzykologicznych zainteresowaniach Igora Bełzy od początku na pierwsze miejsce wysunęła się muzyka polska. Jego tak szeroko zakrojone prace na tym polu, ze wzglę-

du i na mnogość nowych ustaleń faktograficznych, i na wagę nowych tez teoretycznych, miały duże znaczenie nie tylko dla popularyzacji kultury polskiej w kraju autora, lecz także dla badań prowadzonych nad rodzimą muzyką w Polsce (s. 48).

Igor Bełza jest autorem fundamentalnej pracy *История польской музыкальной культуры*, trzeci tom tego dzieła z roku 1972 poświęcił autor Chopinowi, którego był niezrównanym znawcą i admiratorem (zob. s. 58–69), dlatego słusznie traktowany jest jako najważniejszy autor bogatej rosyjskiej „chopinologii”.

Wiśniewski zwięźle charakteryzuje też inne monografie Igora Bełzy poświęcone wybitnym polskim muzykom: Marii Szymanowskiej, Michałowi Kleofasowi Ogińskiemu, Mieczysławowi Karłowiczowi. Pisał też I. Bełza odkrywcze szkice i o innych polskich kompozytorach – Karolu Szymanowskim, Karolu Kurpińskim, Feliksie Ostrowskim. Studia różnych autorów nad rosyjsko-polskimi związkami muzycznymi opublikował I. Bełza w obszernej pracy zbiorowej *Русско-польские музыкальные связи* (Moskwa 1963).

Igor Bełza był przede wszystkim muzykologiem, ale w kręgu jego zainteresowań badawczych pozostawała też literatura, szczególnie spuścizna Puszkina, Bułhakowa i Dantego. Wiśniewski nie pomija w swej książce także i tej części pisarskiego dorobku tego zasłużonego muzykologa, który w szkicach na tematy literackie okazał się również wytrawnym komparatystą. Świadczą o tym przede wszystkim dwie jego prace: *Пушкин и Мицкевич в истории музыкальной культуры* (1988) oraz *Пушкин и польская культура* (1970). Spośród polskich pisarzy szczególnie zafascynowała I. Bełzę postać Jana Potockiego i jego dzieło *Rękopis znaleziony w Saragossie*.

W zakończeniu rozdziału o Igorze Bełzie Autor skrupulatnie przypomniał wszystkie zaszczyty, odznaczenia i wyrazy uznania z jakimi ów zasłużony rosyjski muzykolog spotykał się w Polsce, którą wielokrotnie odwiedzał. Sędziwy Igor Bełza zmarł 5 stycznia 1994 roku. Swoją uwagę wobec tego znakomitego znawcy, miłośnika i popularyzatora kultury polskiej w Rosji tak wyraził Wiśniewski po śmierci wielkiego Rosjanina: „Wraz z jego odejściem tracimy jednego z największych zagranicznych przyjaciół i najznakomitszych zagranicznych badaczy naszej kultury w całym upływającym stuleciu” (s. 100).

Poświęcony Światosławowi Bełzie (1942–2014) drugi rozdział książki Wiśniewskiego to zaledwie jedna czwarta część jej objętości. Autor z nieskrywaną sympatią i wyczuwalnym duchowym ciepłem przedstawił sylwetkę tego niepospolitego człowieka, cenionego literaturoznawcy, utalentowanego dziennikarza, popularnego prezentera telewizyjnych programów muzycznych, w których z dużym zaangażowaniem propagował muzykę Chopina. Znajomość języka i kultury polskiej niejako przejął Światosław Bełza od swego ojca. I nie mogło być inaczej, jeśli się uwzględni ogromne przywiązanie Igora Bełzy do kraju swego pochodzenia.

W rozdziale tym Wiśniewski przypomniał odkrywcze ujęcie przez Ś. Bełzę problematyki rosyjsko-polskich powiązań literackich w trzech obszernych szkicach

naukowych. Oto ich tytuły: *Брюсов и Польша* (1965), *Польские связи Петра Вяземского* (1970) oraz «*Польская тема*» i *переводы с полского в русской поэзии конца XIX – начала XX в.* (1970). W tym miejscu trudno mi się powstrzymać od dygresji natury osobistej. Wspomniany wyżej szkic *Брюсов и Польша* stał się dla mnie przed wieloma laty inspiracją do podjęcia tego tematu w swoich poszukiwaniach naukowych, opartych dodatkowo na polskich źródłach, dzięki czemu udało się znacząco poszerzyć wiedzę o kontaktach Briusowa z wieloma Polakami oraz opracować kalendarium jego pobytu w różnych miejscowościach na ziemiach polskich.

W opinii Wiśniewskiego, której trudno nie podzielać, Światosław Bełza był godnym następcą swego ojca w uznaniu dla osiągnięć polskiej kultury i we wszelkich działaniach na rzecz jej przybliżenia swoim rodakom poprzez współczesne środki przekazu informacji.

Omawiana tutaj książka o Igorze i Światosławie Bełzach stawia jej autora w gronie zasłużonych i kompetentnych badaczy współczesnych polsko-rosyjskich związków na płaszczyźnie współpracy kulturalnej, której możliwości zdają się być obecnie nie w pełni wykorzystywane przez obie strony. Prace Wiśniewskiego dotyczące tej problematyki odznaczają się swoistym urokiem, czyta się je z dużym zainteresowaniem, uznaniem i satysfakcjonującym pożytkiem intelektualnym. Bardzo cenne w tych pracach jest to, że autor zwykle opiera się na osobistych spotkaniach i wywiadach z żywymi postaciami ze świata kultury, które chce przybliżyć odbiorcom. Dodać też trzeba, iż w pracach Wiśniewskiego dociekliwość badawcza i prawdziwa erudycja idzie zawsze w parze z elegancją stylu i wysoką komunikatywnością języka, co nie w pełni udaje się wielu współczesnym autorom.

Jan Orłowski
Lublin